UMSOH-UMSAW

DA

U

KREMLINE LARTANG

(IA KA HOK LONGTRAI LA TYNGKAI)

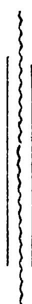
Sienshon Banyngkong

—1982—

UMSOH—UMSAW

* * *

Na ka bynta ka jingkynmaw ieit ia ki ar ngut ki para ba la bam kwai ha ïng U Blei. Ki long—para shynrang U Thomlin Lartang bad para kynthei — Ka Tenny Dolly Lartang.

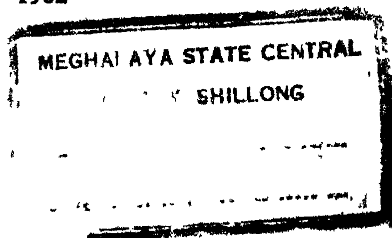
DA

U

KREMLINE LARTANG,

Saiin, West Khasi Hills District.

—1982—

Ka 'Tien Kyntien.

Ha man ka khep ba nga sahkut ha ki diengpyngkiang ka Syiem Por ka wan mih paw ban pyllait ia nga na ki suh-sat ka jingkhum ki shiah jyrmi. Nga sngew tngen shisha ha ka Syrngiew u Diengbah. Ha kane ka pali ba mynta, ngam lah ban len ia ka jingshisha ba u Bah B. Chedrak Jyrwa (ba la ju khot ieit kum u Bah Chedrak), u la 'long keiñ uta u Diengbah, ha kaba nga la rieh tngen. Nga sngew kitram na ka bynta ka jingtngen ba u la ai ha nga. Ngam pat ju lap ba une u Diengbah un khñium ne kren ne leh khohñioh ia nga ne ia kiwei ruh, wat la shisha hapdeng shibun kiei kiei ki jinglongbriew kum ki briew. Kumta nga shlan keiñ ban ong bad iathuh ha phi, ba kum kane ka jinglong ka long ka rukom jinglong jingim kaba janai, kaba bha ia ngi lang ban shim bad pyrthuh nuksa Ha ka jingkah tngen ka Syrngiew jong u, nga la lait na ki kjat sngi ba shoh ia nga Nga dwai ba une u Diengbah un nangpiar ki tnad khnang ba shibun kiba thrang ban rieh tngen ha ka Syrngiew jong u, kin ioh ban leh kumta Nga ai khu-blei da kaba sngewuguh ia ki Dkhot ka Seng Nongthoh Kot Khasi kaba la ju tip kum ka "Khasi Authors' Asso-ciation, Shillong" kiba la aibuit, aibor, bad ai mynsiem ia nga ha man la ki por baroh. Nga kitbok kitrwiang ba kane ka Seng kan nang lah ban nangiaid shaphrang ban prat bad ban mait lynti bad ruh ban jop ha ki jing-thmu jong ka kum ka Kynhun, ha kaba kyntiew ia ka burom ka Ri, na ka liang ka thoh ka tar kaba long u Mawsiang jong ka Jingieng bad Jingneh jong u Khasi kum ka Jaitbynriew Nga ai khublei ruh ïa baroh ki paralok baiaieit baiathoiñ ia kiba ha ïng ha sem kiba la iarap ia nga shikatdei eh, haduh ba ngan da kynjoh thiaw sha ka thong. Ngan sahnud shijunom lada ngan klet ban ai khublei ai burom ia u Bah G M. Sohkhia, u ba long u Officer ka State Bank of India (uba nga ju sin ne khot ieit ïa u, u Gram), wat la u dei u paralok ba ia ieit eh bad nga. U long shisha u lok jong nga ha ka shipa la ha kane-ka khep ba mynta ne ruh wat ha kiwei pat ki bynta jong ka jingim jongnga, Nga ai khublei ruh ïa ki bor Sorkar kiba la ai jingiarap ia nga da ka pisa tyngka.

Khatduh khatwai, nga pan map na phi ki nongpule na ka bynta kano kano ka jingduna jingbakla kaba phi iah ban lap bad shem ha kane ka kot barit jong nga. Ngan sngewnguh shikatdei lada phin pyntip sha nga ia ki lait ki let, ki jingduna jingpongkad, kiba phi lap ha kane ka Kot "UMSOH-UMSAW", kaba long u Sohnyngkong jong nga ha ka thoh ka tar. Ko Parari ka Bishar ka dei ka jong phi.

Kumta—
Na Tyngkong ka Rangjadong,
Hapoh—
Ka Kot ia Jingjia la song,
Hadur—
Jingrwai b'la iathuhkhana,
Khlempep—
Ia ngi lang kan ai nuksa,
To khan—
Ia baroh ba la pyni,
Bishar—
Ruh la jingim Parari,
Nga ai—
Ha phi ia kane ka Song,
Naduh—
Na Tyngkong ka Rangjadong,
To shim—
To buh ban sah kynmaw,
Shaphang—
Thma Sain Nar 'UMSOH-UMSAW'.

KHUBLEI

Nongthoh.
K. Lartang,

SARIN)(
West Khasi Hills)(
18 Tarik Risaw 1982,)(

Ban la byrshem lem

Ki Khriang ka Ri ki tuid bad ki krang ia ki Syrtap Mawsiang ka thoh ka tar ha kine ki sngi. Baroh shikatta ngi ju pyrkhat ba ka shong tang ha ki Saw Kynroh jong ka Hima Sohra. Hynrei katba nangmih ki sngi, ki Nongthoh ki la nang pynkha ia ki kamra bapher bapher Ka Ri ka san ryngkat ryngkat bad ka thoh ka tar ha ki liang baroh Kane ka long ka atiar ratbah jong kano kano ka Jaitbynriew bad ka bor ba lah ban pynpaw shynna ia ka dur ba shisha jong ka.

Ki Nongthoh kiba ioh ka jingkyntu mynsiem, da kaba ki jngi ia ki kynian jong ka Mariang bad iohi ia ki Jingpynlong jong ka Mariang lyngba ka kti U Nongthaw, kim lah ban shu shong khop bad rieh sha ki sangam sajah khlem pynpaw ia kata ha kano kano ka dur Kumta, haba ka la ioh jaka, ka kyrsoi kum ka umpohliew, ha kaba ym don kano kano ka bor Mariang kaba lah ban khang. Ha baroh ki bynta, ki don ki aiñ ne ki kyndon kiba la pruid dak, na ka bynta ban bit ban biang u briew. Hynrei kita kim dei ban long pat ki jingkhum jingteh ia ka bor kaba kyrsoi, kaba u briew u lah ban pynpaw lait luid ia kata kaba u ioh na ka jingkyntu Bad ka shong ruh ha ka pyrthei ban thew ban woh ne ban bishar ia ka lait ne ka dei. Ka jingiaksaid jong ki Nongthoh ha kine ki sngi, ka long ban nangpynkha shuh shuh ia ki kamra bathymmai, na kawei ka por sha kawei ka por, kiba kham pher ruh ha ka dur, namar ngi don la ka rukom pyrkhat kaba pher na kiwei pat ki jaitbynriew. Kumba u David un nym lah ban pynkyllon ia u Goliath lymda u la ia khun bad u, tang da ka atiar kaba u la kieng. U lah ban rem jah burom lada la pynbor ia u ba un phong da ki jingphongnar kum ki shipai, kiba lah ban teh ban khum ia ki kti ki kjat jong u. U Bah Kremline u lah ban shah rem ha ka jingpyrshang, lada u la pyrkhat lupa ia ki jingkhum jingteh kiba don ha ka thoh ka tar, kumba don mano re ba pyrkhat. Ka long kaba ma namarkata, ban pynbor ne khum jubor ia ka sap ba kyrpang jong uno

uno u Nongthoh uba ki jingkyrsoi ki jingpyrkhat ki la kha lupa ha u.

Ha kane ka bynta, ngi iohi sa ia uwei pat u Samla, u Kremline Lartang, uba long da shisha u khaw thymmai jong ka thaiñ Mawkyrwat, uba la wan rah ha ngi ia ka thup jingrwai Myllung kaka pynpyrkhat thymmai ia ngi kaba u ai kyrteng ka "UMSOH - UMSAW" Lyngba jong kane ka jingrwai ngi lah ban iohi ia ka Mynsiem ieit Ri ba shisha kaba la suh thied naduh kulong kumah ha ki Longshwa jong ngi Ka jingpyrshang u Mynder ban thom bor ia kine ki Lum baieit jong ngi, ka la pulom bad sepei.

Ki jingpyrshang jong u, ki don la ka jong ka dur ka dar, la ka kup ka phong kaba la biang ban ia mih pyrthei. Nga sngew ba ka long ka kamrani jong nga ban ai la ka kyrkhu ka kyrdoh bad ka kitbok ka kit rwiang ia une u Samla ba un nang trei smat ban sei shuh shuh sa kiwei pat ki Symboh pyrkhat kiba kham phylla, ban nangpyn-kup pynphong ia ka thoh ka tar u Khasi kaba dap pura bha Katba nang mih ki sngi, ki jingpyrkhat ha ka thoh ka tar Khasi ki la nangih bad ioh ka jaka kaba kham kyr-pang ha ka pyrthei Ka long ka burom ka ba khraw ia ka Ri bad ka Jaitbynriew ba ki khun Samla ka Ri kin iai im jingmut ban kyntiew ia ka Ri da ki sap ba kyntang, ym dei da ki Riamiapan

Ki Syrwet ba shynna ki paw ha ki Dak jong ka por, ban iathuh ia kane ka pateng longdien ba ngi phong da ki Jymphong u Riewiialeh ba kynsai bad ba satar Ngim dei ruh ban pyndem ñiuhmat ha khmat ki Mawshoheit kiba pyrshang ban putronsing tang shaphang la ka jinglah, bad ibeiñ ia kiwei pat, wat la ki long kiba bit ba biang. Ha ka jingshisha te haba la biang ka maiñ, ka jabieng ka kyr-dan bad ka riam ka beit, lada ym teh 'Tai' ruh ka biang hi. Ngi im namarkata ha ka ia kaba biang eh, ban nang kynton shuh shuh ia u rnga ding uba rhem bad ia byrshem shuh shuh ia ki Dieng tyllaw ka thoh ka tar khnang ba ka pyrthei kaba bishar ia ngi kum ka Jaitbynriew, kan hap da

husiar bha, namar ba ngim shym ia pan kylliang shuh ia ki kot ki sla na kiwei pat ki Jaitbynriew.

Nga da sngew sarong shikatdei eh na ka bynta une u Samla, u Kremline Lartang namar ba u la ia syndet kti bad pyni syndon da ki kam, kumba ka paw ha ngi mynta Don shibun kiba byrngem tang da ka ktien, hynrei ki bym ju pynnoh shi kyntien pat ha ka Jingthoh Ka jing kynmaw u briew ka long kaba lyngkot katta katta lymda ngi buh ha ki jingthoh, ngi lah ban klet noh Kine ki long ki Matti Lyngksiar, ki bym lah shuh ban dam na ka sla pyrthei. Kim long kum ka spah bad ka burom kiba neh tang shiphang sngi, tang kum ki umjer Hynrei kine ki Matti Lyngksiar ki ieng kum ki Lumbah kiba sah pateng la pateng.

Nga da angnud ban dang iohi sa kiwei pat ki jingtrei ba ratbah na une u Samla.

Mawlai Iewrynghep
Shillong—8

7 tarik, Kyllalyngkot 1982.

B. Chedrak Jyrwa
Deptt of Khasi,
Shillong College,
Shillong

———

Ki Symboh Pyrkhat

Dei hadien ba ki kjat sngi ki la shoh tyngeh ba ka jingsngew donkam ia ka Syrngiew u Diengbah ka pynshoi ia ka jingmut u briew ban riehtngen. Ha ka jingriehtngen kumta, u briew u pynher ia U Pukni Jingpyrkhat sha ki syrtap ka Puson kiba ym lah ban thew ne tip. Shano ka leit, shano ka wan, mano ba lah ban tip bad shemphang? Lyngngai sha ka ri ka Jingphohsniew Hateng-hateng, don kiba iohi iaka byrngut byrnget bad kine ki la pyrshang ban buh tyngkai hala ki pulit jingkynmaw jong ka jabieng. Kine ki phngit bad ki bin-bin ka Pyrkhat yn da ki la ioh bor bad longdoh longsnam, ki kylla long pynban ki Symboh Pyrkhat. Kine ki Par ka Jingpyrkhat ki pher na uwei u briew sha kawei pat, na kawei ka jaka sha kawei pat bad ruh na kawei ka por sha kawei pat. Hynrei kaba phylla ka long kawei pa kawei ka Symboh Pyrkhat kaba mih nangta ka long kaba kordor suda Hooid, ia ka jingkordor jong ki Symboh Pyrkhat ym lah ban thew ne ianujor Ruh, ki pher ha ka jingkordor kawei na kawei pat Sangsot bad lehnohei lada ym lah ban bat ia ki phngit ka Pyrkhat ha ki Pulit ka jabieng bad lei lei lada ym lah ban pynkylla Symboh Pyrkhat ia ki Shuh shuh ka long kaba kham sngewsih bad sngewshyrkhei lada ka Bih ne Sni 'Seiñiong ka snoh lang ha kita ki phngit ne bin bin ka pyrkhat. Ka long kaba ma lada ngi shah ia ki pulit ka jabieng jongngi ban pdiang bad ai jaka ia kine ki phngit pyrkhat ba snoh Sni 'Seiñiong ban nangsan nangroi ' To ai ba ka Jingiatiplem kaba bha u briew kan sngewthuh shai ba ki phngit pyrkhat ba kum kine, kim lah ban kylla Symboh Pyrkhat. Hooid, ha ka jingtlot briew, bun sien ngi sngewthuh bakla bad kum ñiew ia ki, ba ki long ki Symboh Pyrkhat.

Ym lah ban len ia ka jingshisha ka longbriew manbriew ban lah ban khang ia ki ban nym mih pyrthei Ha kane Pyrthei ba U Blei U la ai ka mon laitluid ha u briew, man ka teng la ju lap ba kine ki mih pyrthei kumjuh kum ki Symboh Pyrkhat. Ki snoh ha ki sla ba kaweh bad ki

jngi bad tuid ha ki khriang bad lad lad kumjuh bad ruh ryngkat ryngkat bad ki Symboh Pyrkhat Ha kane ka Jylli Jingpyrkhat u Nongpyrkhat u kyrpad ia ka Por ban pyndonkam ia ki Atiar ka Jingshisha jong ka, ban kren bad batai shai bad ban ktah ia ka Longbriew Manbriew kaba long kat kum ka Mon U Trai Nongthaw, ruh ban pynkynduh ia ka Jingiatiplem babha ba janai u briew ha kaba ñiew kyntang ia ki Symboh Pyrkhat. Khlempep haba la pynngam jylliew ia ka jingsngewthuh bad jing shemphang — ka Por kan sa batai bad kdew shai kdar kino ki Symboh Pyrkhat bad kino pat ki Phngit Mangkariang ka Pyrkhat bampong.

Ka Por ka long ka Syiem kaba tip lut ia kiei kiei. Ka pher na ki wei pat ki syiem. Ka dei tang ma ka na baroh ki syiem ka pyrthei kaba bishar hok. Kam ju ñiew shilliang khmat, bamsap, thok, shukor, arsap, niewbeiñ ne ñiuhroit iano iano ruh, la rit ne khraw, la stad ne bieij, la duk ne riewspah, la lieh ne iong la lyngkot nejrong, la sngaid ne raikhoh, bad kumta te ter Ka sumar bad bishar hok ia baroh ki heh ki haiñ, ki rangli ki juki, ki kup shiliang ki sem shiliang ki khunswet ki khun raitong bad ruh wat ia ki dieng ki siej ki syntiew ki skut, ki khlaw ki btap, ki lyngkha ki risai, u krai u kba, u ngap u lwai, ki sim ki doh, ki mrad ki mreng, u khla u thlen, bad kumta ter ter, ia baroh kiba don ba paw ha sla Pyrthei bad ruh ia baroh kiba don ba paw ha sahit Bneng, kum ia ki khlur u bnai, 'lurstep 'lurmiangkara, u slap ka lyer, u lyoh u lyput bad ia baroh ki bymlah ban jer ne ñiew hangne.

Nga ainguh shihajar kti shihajar kjat ia ka Mei 'Iem Por kaba la shah sbun bad ai lad ia nga ban shah lynshop ha ki shalyntem ki jingpynshoi ba har rukom jong ka jingim. Nga sngewkit ram ruh ia ka Syrngiew U Diengbah ka ba la shah sngewbha ia nga ban rieh tngen. Ngam lah ban khlem da pynpaw hangne ia ki jingeh kiba nga la mad ha ki por ba ki Phngit Pyrkhat ki la wan ban thynnian ha ki pulit ka jabieng jong nga. Ka la don ka thma kaba shyrkhei ha kaba ki thied jabieng ki la iaieh ban ktait ia ki

Phngit Pyrkhat kiba ka Sni 'Seiñiong ka snoh ha ki. Nga sheptieng shikatdei namar ba wat ki Phngit Pyrkhat kiba bha ki lah ban kylla Phngit Mangkariang pynban. Nga sngewthuh shai ba dei ka Syiem Por hi kaba la ai mynsiem, aibuit bad aibor ia ki thied jabieng ban long kiba 'aishah bad kaba la pynlong ia ki ban lah ban trei sani bha jai pa jai haduh ban da pynmih syndon da ki Symboh Pyrkhat.

Ngam lah ban klet ia kito ki por kiba nga ia iaid bad ryngkoh kulmar lyngba ki raieh raidam, ki krem ki kroh, ki khlaw ki btap, ki lyngkha ki risa: bad ha kaba nga la hap ban rynsied ia ki diengpyngkiang ba laiphew skit Ha ka lynti iaid jong nga kaba dap da ki jingeh, ka la long ruh kaba jngai, kaba thait bad lwait bad badap da ki at bad ki them Wat la nga la hap ban shah ia ki bun ki jingkien beiñ bad jinglehraiñ jong ka longbriew manbriew, phewse nga kmen pat ba nga iohi ia ki kjat sngi ba phyrnai ha khar jong u Jawpaw Nga la iai duriap bha iohnga hap ha ki 'liewlong 'liewlep ki ban pynlong ia nga ba ngan nym lah shuh ban khie Nga la pyrshang ban da phikir bha hala ka lynti iaid, la ka long ha ka por ba dang ngir ne saw tyngap, mynstep ne mynsngi, janmiet ne wat ha ka por ba kem iongreiñ, mynmiet ne synñia ruh. Nga la iaid hi thaid shi thaid haduh ba ngan da poi ha ka jaka kaba nga la thmu Kata ka jaka ka long ha kaba ma phi ki Paradoh Parasnam phi ia don lang Nga nud ban ong ba nga ia jop ia ka thong ne poi ha ka jaka ba nga thmu Lada phi la lap bad iashem ia nga, nga ruh nga la kren ha phi. To pdiang sngewbha ko Parari, Paradoh, Parasnam ia kine ki Symboh Pyrkhat kiba nga tyrwa sngewbha ha phi. To iathuh, iapurkhana lem ha kiwei pat ki Paradoh Parasnam shaphang kine ki Symboh Pyrkhat Ko Parari nga kren shai ba nga da tyngkai ia la u thylliej ne 'liej khulom ban pynpaw ne kren ne thoh ei ei shaphang ka jingbang ne jingkthang jingthiang ne jingjew jong kine ki Symboh Pyrkhat. Nga dap da ka jingsngewbha ban kyrpad ia phi ban da mad; bad to rai to khan bad to bishar hi maphi phi sngew kumno haba phi mad ia kine ki Symboh Pyrkhat. Nga kyrpad ia kito kiba la iohmad ia kine ki

Symboh Pyrkhat ban iasam lem ha kito kiba kwah ne lada jia ba ym lah ban ioh nangno nangno ruh, ngan sngewnguh shibun lada phin pyntip sha nga ia ka jingkwah jong phi ne jong kito kiba kwah ban ioh mad khnang ba ngan lah ban leh ia kaba donkam, khlem da pynsah nud iano iano ruh.

Nga ainguh sa shisien ia ka Syiem Por kaba la iarap ia nga ba nga la lah ban lum ban lang ia ki Phngit Pyrkhat bad ruh haduh ba kin da kylla Symboh Pyrkhat bad ruh haduh ka por ba nga la lah ban teh song bad buh ia ki ha kane ka song, "Umsoh-Umsaw", bad ruh haduh kane ka khyllipmat ba nga la ioh kum kane ka kabu ksiar ban tyrwa ha phi ia kane ka song "Umsoh-Umsaw" ha kaba nga thep ia kita kiba nga ong ne khot ki 'Symboh Pyrkhat' Ko Parari ynda phi la deo ktha lut ia ki Symboh Pyrkhat na kane ka song "UMSOH-UMSAW" nga khot kyrpad ia phi ban ia ainguh ryngkat bad nga, da kaba burom bad sngewrit, to ngin ia ong lang ia kine ki kyntien ai khublei ia ka Syiem Por .—

"Khublei shibun eh ia phi Ko Mei 'Iam Por, to U Trai Kynrad Un don lem don ryngkat bad ngi lang bad iarap ia ngi ban sngewthuh ia ka Jingmaian jong kine ki Symboh Pyrkhat".

KHUBLEI

Norgthoh.
K. Lartang

SARIN
West Khasi Hills
11 Tarik Kyllalyngkot, 1981.

Ïawpaw

Kane ka Ktien ba la kdew haneng ka long ka kyrteng jong uwei u Lum uba pawnam ha kine ki Lum Khasi Jaintia, uba la ju tip baroh shikatta kum u Lum 'Iawpaw'. Ka jingkynnoh ia une u Lum da kaba spel 'Iawpaw' ka long kaba bakla, lada ngi pynshong nongrim ha ka Jingkynnoh Tynrai kaba la ju kynnoh bad khot ieit ia une u Lum da ki Trai Shnong, ne, da ki briew jong kane ka Thaiñ Yn lap ha kane ka Ka Kot ha ka Bynta-II ba la spel 'Jawpaw'.

Ym lah ban tip balei ba la spel ia une u Lum da ka Ktien 'Iawpaw' Nga la wad bad duriap bha ban lap ia ka daw balei ba la spel kumta, hynrei ngam shym lap sabut ei ei ka ban batai da ki sakhi, ne pyni bad pynshongnia da ka Jingshisha ba dei ban spel ia utei u Lum da ka Ktien 'Iawpaw' La spel ia u tei u Lum da ka Ktien 'Iawpaw' tang namar bym don dak (Alphabet) ha ka Ktien Khasi. Kata, namar ka daw ba ym lah ban spel da ka Jingkynnoh Tynrai, la shu spel noh ia utei u Lum da ka Ktien 'Iaw-paw'. Namar une u Lum u long uwei napdeng ki Lum Khasi Jaintia ha ka Nam, te la hap ban spel ia u da ka Ktien 'Iawpaw' kaba kham jan ka Jingkynnoh na kaba kynnoh ki Trai Shnong kaba long ka kyrteng tynrai jong une u Lum. Kumta, lymda la leh kumta bad buh ha ka Thoh ka Tar, ki Khanatang bad Puriskam ba ia snoh bad une u Lum, ki la lah ban jah bad dam noh pynban na ki Sla Ksiar jong ka Thoh ka Tar u Khasi. Ki briew jong kane ka Thaiñ kia ym lah ban khlem da ainguh ia kito ki Nongprat lynti ba mynshwa kiba la pyrshang ban pynsuhsieng ia ka Nam jong une u Lum. Shuh shuh ka Jingainguh kan long syndon sha ki Syrtap bym lah thew, lada ki Maw Kordor ka Thoh ka Tar u Khasi ka Mynta, kin ai jaka ia u tei u dak nyngkong uba long kum uJ (ne, j) tangba u don ar tylli ki dot ha khlieh u J (ne, j). ban pyn-neh syndon ruh wat ia ka Jingkynnoh Tynrai ba long ka

Kyrteng hok jong une u Lum kumba la suit la shoi da ki Longshwa Manshwa.

Ngi lah lehse ban mutdur haduh katno utei u Lum u ud u khih pisa, namar la spel bad kynnoh bakla ia ka kyrteng jong u. Hato, Ko Parari, Paradoh, Parasnam, ka kyrteng jong nga jong phi, kam dei kata kaba ngi ong 'Ka Ijot Long Rynieng' jong nga jong phi? Kane ka Jingtyrwa barit jong nga, lada pdiang, khlem artatien kan pynkmen pat ia une u Lum ba pawnam jong ngi.

Lada ngin pyrshang ban phai dien tiak bad shah ia lade ban puson, kumno ba la wan rah ia ki Dak (Alphabet) jong ka Ktien Khasi, khlem pep ngin lah mynta ban weng ia u Thngiat jong ka jingbymlah spel bad kynnoh bad ruh ngin iohi shai kdar ia ka jingiapher. La khot ia ki Dak Khasi ba ki dei ki Dak Roman (Roman Script). U dak Ï (ne, i) um don ha ki Dak Phareng (English Alphabet) Hynrei na ka ungeh ban spel bad kynnoh ia ki 'ïng' Ktien 'Ït' (ne ït') bad 'Ïng', u la shna ne pynmih ne pynrung da Dak 'Ï' ('ï') Te kane ka jingeh ban spel bad ban kynnoh ia kine ki Ktien Sohra da u Dak 'I' (ne, i), la sngewdonkam ia uwei pat u Dak 'Ï' (ne 'ï'). Lada ngi shim ia ka Jingsawa jong utei u Dak nyngkong jong utei u Lum ha kane ka nuksa harum kan ym don kano kano ka jingeh ha ka jingkynnoh.

Nuksa—Shim bad bat ha la ka jingmut ia ka Jingsawa jong ki Dak 'I', 'i' bad 'J', j'. Kumba ngi wan rah ne pynsawa na u Dak I', 'i' sha u Dak 'Ï', 'ï' kumjuh ruh wan rah ne pynsawa na u Dak 'J', 'j' sha utei u Dak Nyngkong jong utei u Lum. Kumta ka jingsawa ka jingkynnoh jong u Dak 'Ï', 'ï' ka long kum ka jong u Dak 'I', 'i' kham jlan; kumjuh ruh ka jingsawa ka jingkynnoh jong utei u Dak Nyngkong jong utei u Lum (ne, ne Ktien ba la kdew haneng) ka long kum ka jong u Dak 'J', 'j' kham jlan.

SARIN **Nongthoh.**

West Khasi Hills, **K. Lartang.**
21 Tarik Kyllalyngkot,
1980.

JINGKDEW

UMSOH-UMSAW

BYNTA—1

Ko Khun Ko Ksiew U Hynñiew Trep to shim nuksa,
Na Jingjia b'la tem ha sur Jingiathuhkhana ;
Jinak, kaei b'la jia h'u pateng Hynñiew Trep,
Ha por ba Khun Khasi dang im tang da ka rep ;
Kynjai, lung leng, parum pareh ha khrum Bineng,
Ha Sotti Juk ka suk ka saiñ mynsiem ka meng ;
Jing'ong lui lui hyndai pynsyaid ruh wat i'u bseiñ,
Hana, sngew pap i'u 'Bapli Kynrad' ban niew beiñ ,
Haduh mynta ki Dak ki Shin tyngkreiñ ki paw,
Na Thma Saiñ Nar b'la tip kum ka 'UMSOH-UMSAW'.
Kumno, Longshwa Manshwa Riti Dustur u da—
Knmno, u kyntiew longbriew manbriew bad seng Hima.

———

Kumne—ha Thaiñ Nonglang ka jia,
Haba synshar ka dang nylla ;
Wan mih kynsan ki 'riew Nongwei—
Ba kam lade ki nongwad blei,
Hana, ki ong ki la dep jngi,
Tyllup pyrthei da bun ki sngi,
Ki da kup dur pukir bapli,
Mynba ki poi ha Ri jong ngi
Ki dei na lyndet Mangkashang—
Ne, na sha jngai duriaw shilliang—
Ne, na mihngi shabar ka ri –
Lah ruh ban dei 'Janri' sepngi !

———

Ksiew Hynñiew Trep kane ka Thaiñ,
Kim ju tip thngah : ba suk ba saiñ ;
Kyrduh kyrtan bam bha kim bna,
Ki bam kdang tang d'u Jatira ;
Kim tip malai makhon ne khleiñ,
Ki bam thrup thrup tang d'u Sohthreiñ ;
Bam bang bam thiang kim ju pyrkhat,
Ki bam kdang tang d'u Jatiwat ;
Jingim kim khuslai ne pyrwa,
Kim ju tieng ruh i'u thlen i'u khla ;
Ki khlaiñ ki plung la L'iur ne Tlang,
Kynjai ki im ha la Mariang,

Ka rep ka riang dang seisoh bha,
Kim tip ka khrong ne leit bylla ;
Ki ïnglyngkha man la ka lum,
Ki Thiar ki shlei ha man l'u tnum ;
Ki phong tang dep ka jaiñ ka nep,
Kim tip pharshi ne kren pharep ,
Dang saw tyngab ki trei naphang,
Haduh sepsngi mynslap mynrang ;
Ka sngi u slap katba iohei,
Ki Lyoh na bneng ka Ri ki blei ,
Kim ju kren khñium ha por 'nem sniew,
Ki sngewthuh shai ia jinglong briew,

Ki lum ki wah, ki riat ki ram,
Bad ki, ha Saw Aiom ki ngam,
Na dieng na ṡiej, na khlaw na btap,
Nangta ban lap i'u Lwai i'u Ngap ;
Dawai dashin ruh laiphew jait,
Katba i hei kim ju kyntait ;
Ki sim ki doh, ki mrad ki mreng,
Jingthaw baroh ha khrum ka bneng ;
Kjat sngi ne lyoh, la shit ne khriat,
La lyer la slap ki iaid ryngkat ;
Ki khlur ka bneng, u bnai ka sngi ;
Baroh ki dei ki Lok jong ki.

Ia Saw Aiom ki sngewthuh bha,
Lano ban thung i'u phan i'u kba ;
Jaituh jaipdeh kim ju phohsniew,
Kim ju ailad ki jait jingsniew ;
Kim ju tip ruh ka tuh ka thiem,
Namar ka Hok ka dang long Syiem ;
Dang bud ryntih ka aiñ shongkha,
Ba tang bakla la sang la ma ;
La kur la jait ki tip biang biang,
Ka Thepmawbah ki dang pynbiang ;
Kumta ha suk ha saiñ kynjai,
Ka Ktien Tymmen ka dang shong sbai.

Kumne ki im kynjai ha suk,
Ba dang synshar ka Sotti Juk :
Hynrei katba nangiaid ki por,
Imat longbriew ka la sdang kdor ;
Tang da kumne ban pynshongnia,
Shuh shuh lehse ngin kham bakla ;
Te khnang ba ngin kham sngewthuh shai,
La dei ban ngam shaduh tynrai ,
La hap ban tih naduh Thymmei,
Ba sdang jingim ha sla pyrthei ;
Kumno ka sdang ka Longbynriew,
Da kumno pat ka snoh jingsniew.

Bynriew nyngkong ha sla pyrthei,
Ha bneng ki sah lem bad U Blei ;
Sha sla pyrthei ki wan ban rep,
Ia ki la tip kum Hynñiew Trep ;
Dei ynda dkut u Sohpetbneng,
Ha sla pyrthei ki krih kylleng,
U Sohpetbneng ka Jingkiengksiar,
Bynriew nangta u kiew u hiar,
Ia ka la pom dkut d'u Pyrthat,
Hana hyndai mynba u shad ,
La u bakla ne u mut khnang,
Maian jong ka : Don ba peiphang?

Bynriew nangta u shad kynting,
Jingsniew hapoh jingmut ka ring ;
Thymmei jingsniew lada ngi wad,
Naduh nangne ngi dei ban krad.
Ha khyllipmat ba long pyrthei,
La don lupa u ksuid u khrei ;
H'u briew u mihpaw man ka por,
I'u briew ban pynshoi ban pynbor ;
Bunsien jingmut sha suin ka poi,
Haba la ktah ki jingpynshoi.
Lymda i'u ksuid i'u khrei la thaw,
Bynriew sha sniew un nym long mraw.

Ksuid rangbah duh b'la khot 'Suid Tan'.
I'u briew sha sniew u ring u tan,
U mihpaw ynda dei ka ia,
Da dur bapher kat kum jingjia,
Kumta ha lyngkha lum Diengiei,
Dateh kular jingstad u khlei,
U kren lyngba ka shyntur Phreit,
Ba sa tip Pap: Kum ka jingngeit,
Suid Tan mynta kum u "Lenri"
Da dur bapli kynrad Janri,
Kumne wan paw khun ksiew ka pap,
Ba kup ka knup sngewrit arsap.

Nongwei nongar sdang krih kylleng,
Da mut dur ruh kumno ban seng;
Ka hima bakhlaiñ bad bakhraw,
"Kine ki bieij kin sa long mraw;
Wat la mynta nongwei ngi long,
Ngi dei ban khroh khnang ban ioh shong".
Ki kren tang 'tien jali jaum,
Katba ki leit shaneng sharum;
Ki ngam ki khlaw la kum 'sewbeh,
Ban rwat artat jaka shongneh;
Ia ki sangam sañium ki kiew,
Mano ba tip ia dohnud sniew?

Kum puriblei ki kup ka dur,
H'u 'sai jingkhroh ki tem ki sur;
"Sawdong pyrthei ngi la iohi,
Ym pat don kat ka Ri jong phi;
Hangne ngi sngew la kum ha rngai,
Ka ri u jhur, u soh u pai;
Hapoh khyndew bun jait ki par,
Ba lah ban saiñ bun jait ki tiar;
Lada ia ngi ban shong phin shab,
Buit har rukom ngin sa pynbthah".
Kongsan ki ong - "Ha jinglongbriew-
Ka spah ka phew irat kan kiew".

———

"Rukom Saiñnar jong phi 'Paka'
Ki khlei tang da 'tien khroh suda,
Ha sngap shuh shuh kumno ki ong,
Kumno ki khroh tang ban ioh shong,
Hynrei balei ka spah kam kiew,
Barit ki shlem, ba duna briew,
Nongtrei khyndiat, kumno kan roi?
Kumta ruh rit ka ioh myntoi,
Rukom treikam thymmai sainar,
Mynta ha phi ngi teh kular,
Ko lok sngewbha to kren to ong,
Phin shah ne em ia ngi ban shong".

"Ka ri jongphi itynnat eh,
Ngi thrang hangne ban ioh shongneh,
La kum ki mraw ne ki shakri,
Kam pher phi niew phi jer ia ngi,
Hapoh jong phi kular ban long,
Lada ia ngi phi shah ban shong,
Hynrei ngi phla ia la jingsngew,
Ki tiar ki tar, ruh spah ne phew,
Hok long kynrad ka dei jong phi,
Katba sngewbit to ai ha ngi,
Ban trei minot ngi buh kular,
Pynlong ia ngi tang 'Nongsaiñnar."

Jingnang ban khroh kum u myrsiang,
Ban ioh shyiengdoh tyngab babang;
Halor u wieh hapoh u khwai,
Da Jiigsaiñ Nar ki khroh kynjai ;
Hapoh mynsiem kharai ki tih,
Ia Hok u Khun Khasi ban knieh;
La kum ki bieij ki leh bymtip,
Buit pohrati pat ka nangsieb;
Sha shoh tyndep ha sur kular,
Ban shong ki shah, dup roi 'spah nar'.
Khlem poi pyrkhat kaei kan jia,
Namar ka spah, ruma ki tba.

Tang mar ia ioh ia ka mynjur,
'Sai shangkawiah ki nangpynpur;
Bran bran ki her sha la ki shnong,
Ban ioh pyndep ia la ka thong,
Ban pynsngewbha ki da rah ineng;
Kum muid ang um trai ri tyngheng;
Ryngkat bad ki sa kiwei pat,
Tymmen khynnah, bym poi pyrkhat;
Baroh hana ki ba ha ing,
Da buit sianti ki sdang ban phnieng;
Da jingsngewrit ka dur ki phong,
Kim kwah pynmong tang ban ioh shong.

Ki jinglehkmen nangta ki sdang,
Phylliew jingieit ruh mar kylliang ;
Tymmen ki kro bad ki khynnah,
Rang Thei samla bad ki rangbah ;
Sha lympung shad baroh ki leit,
Soh Jingkyrmen ba kin ioh kheit;
Ki shad ki mastieh khlem tyngkai,
Ryngkat ka dih 'Iad um 'Iad krai;
Nongwei nongar jylluid 'niuhmoh,
Katba ia ki u peit lyngngoh;
U kmen ba ki Khasaw la ngat,
Ha bor jadu u Nar Isbad.

Hapdeng kine ki jingsngewbha,
Koh Blub u sma ka sang ka ma ;
Kiwei ki ksew ki bud ban jlew,
Ban pynkhie im ki Pakhaslew;
Hew hew u jlew u wiar u kyang,
Kum ha ki por Sier Lapalang;
Mei 'Ngi ka sdang jngi sha dymmiew,
Ba ka iohi ka dohnud sniew ;
Ka Pap ka Sang aiu katne,
I'u Khun Khasi b'la pynthame;
Bau ong ka Spah ka lah pynsmieij,
Kam long bad dei namar Jingbieij?

BYNTA—II

Thir thir kumne ki sngi ki ïa ki nang her stet,
La khraw u 'Lei Longspah haduh la i saitmet ;
Oh! la byrsieh ka Sang ka Ma shisnieh pyrthei,
Ka Hok ha Krem Lamet Latang ne phet shaei ?
Kumne baroh satlak bynriew um shong suk shuh,
U ksaid lamwir lamtham kum wieh h'u shyiap khatduh—
Kynsan kum ka Umsaw ka pap ka sdang tyllep,
'Erbih 'seiñiong syndon ka beh h'u Hynñiew Trep ,
Ha pdeng ka shaiong ngaiñ jong u Lyoh iong 'Lap praw,
Jingshlur khlawait hyndai ia ki ka pynkynmaw ,
Jabieng phluk phluk ka thnam, dohnud pat nang kyndeh,
Jinglongrim bad thymmai la milai pyniakhleh.

———

Kumta la sdang ka jingsaiñ nar,
Ban ioh pyndep ia soskular ;
Pajih na shnong ki leit ban shna,
Da ing dara malu mala,
"Tang i'u tyrkhang la dei ban wad,
Hynrei i'u shyiap nangne yn krad";
Ka ding shlem nar kumta ka klang,
Baroh shi sngi bad l'iur bad tlang,
Tain tain, tar tar ki jingsawa,
Hum hum, ham ham ki jingsngewbha
Bun ba kwah trei ka kam phylla,
Ba sngew sarong ban leh kumta.

———

Ia rukom trei thymmai ki beh,
Namar ka spah pyrthei bymneh;
Lynti synkien, ki iew ki hat,
Kamai kajih, ki ioh palat,
Mynta mano ba lah ban len,
Jingphuh ungphieng ba spah ka kren
Mynta ka jop ia ka Hyndai,
Hana ba dei ka pyrthei shai !
Ynda sepsngi ki dak basaw,
Ki shad phalang ha kliar Jawpaw;
Ka Jingsaiñ nar ka pynkylla,
Ia rukom im Longshwa Manshwa.

Ki tih ki lum, la khuid ki khlaw,
Ha Jingsaiñnar ka tuid umsaw;
Sawdong ka thaiñ wat sha Ri War,
Ki shang ki tur ban wad 'khangnar;
Ka Phod Lamdew ba khuid khriang khriang,
Mynta byrsieh da um sarang;
Symper Kmawan bad Nongsynrih,
Ryngkat bad ka ki ud sngewsih;
'Lei Phod Dipon bad 'Lei Jawpaw,
Dom Mawlongben bad Dom Tynngaw;
Ki khih pisa bad ki khuslai,
Ia ban sa wan bad ka la shai.

Khubor Saiñnar kumne ka par,
Ri Bhoi Ri War, Khasi bad Pnar;
Shaphang Nongwei ki 'thuh khana,
Ba dap tang da jingbha suda;
Thung phan, thung shriew, thung 'riewhadem,
Ha Jingsaiñnar la hap pyndem;
'Riewkiar, 'riewpylleng, 'riewsangthong,
'Riewlong, 'riewsawpor ne 'riewiong,
La sngewpoh keiñ ban ia nujor
Thung Phankaro bad phan mynnor;
Rukom barim ka sar lut phar,
Kum bih 'Seiñiong suki ka par.

Naduh Nonglang shaduh Rangthong.
Kumne ki krih kylleng sawdong;
Mawrap, Phod jaud bad Matngam,
Mawrangwir ruh bad Sohkhyllam ;
Da 'erbih 'seiñiong ki pynher,
Wat sha ki Thaiñ jong ki symper ;
Mawten, Mawkyllut ruh kim lait,
U da thmu te ban pynduh jait ;
Bad ha baroh ki bym shym jer
Da 'tisbun eh u sdang ban kner;
'Saikha 'Saiman u sdang khura,
Shaduh Laitdom bad Khatsawphra.

Ka Spah ka Phew ka kiew i rat,
Ka pynsuhsieng ia jingpyrkhat ;
Phuhmut phuhmat, sharum shaneng,
Ki iaid la kum ki Puri bneng ;
Ka burom jong ka Jingsaiñnar,
Sawdong ka Ri kylleng ka par ;
Bad ki pyrto · "Kat ki ym don—
Ha dohnud Beng ia ki yn shon";
Ki wan hap kum ki manablei,
Ki da wan kup dur i synei;
Hana, ha ki shapblei ka don,
Kim man peiphang ba Spah kan phon.

———

La nangkharoi ka sang ka ma,
Ka shongkha khleh ka sdang hiar thma ;
Dei kane keiñ ba shyrkhei tam,
Long ing long sem baroh kan ngam ;
Ka sdang suhthied wat kam synshar,
Dohnud ki Rang ka khih bitar;
Mynsiem ka sat ka bitar lep;
Ban poi haduh kane ka khep;
Dei tang namar ka Jingbha bieij—
Ia ki kumne ka wan pynsmieij?
La suk ka khang ban ia ka rat,
Biang por ki wan Symboh pyrkhat!

———

Ki 'Law Kyntang kı 'Law Lyngdoh,
Brı kwaı tympew bad kı brı soh;
Kim ñıew kyntang kım ñıew burom,
Naphang kı rat ki ıuh kı thom;
Namar Jıngsaiñnar kham ha khlıeh,
Ia Hok Longtraı ka sdang ban knıeh:
Buit Koh Tympan mynta ka paw,
Jıngwıar Koh Blub ka pynkynmaw;
Kdar kdar kı shaı kı paw tyngkreıñ,
Kı jıngthombor kı jıngñıewbeıñ;
Kı sdang pyrkhat shano kan lam,
Lada ha Spah kın dang ıaı ngam.

"Ki buıt shukor jong u 'Lenrı,
Kum ha ıt khmıh kı shaı ha ngi;
Meı Bah Pa Bah to kyrshan lem.
Pynıeng Nıa jop ym da Nıa rem;
Kı syrtap Buıt arsap b'la phon,
Ha khmat ka Hok kın sa kyllon;
Bad Khun Khası ym don jaka,
Khalah nangne shapoh Ñıamra;
Shapoh 'Lıewlong 'Lıewlep ka ksew
Shaba jylleı ka Pang ka Khrew;
Ka Thok Shukor to thep Nurok,
Wat aı ruh ba ngin shah kynkok".

Ka Kñia ka Khriam ka dwai phirat,
Ban krad 'ti Blei ha ka Diengshat ;
Trai Ri un kup da ka Shanam,
Ban bat dustur ban ieng ka Niam ;
Ka Pap ka Sang kin nym lah rhah,
Ban lait na ka Dawlum Dawwah ;
"Blei Trai Kynrad, Thawlang 'Iawbei,
'Suidnia ia ngi to isynei;
Hukum ka blei ngi khot kyrpad,
Naphang jingsniew ngi kloi ban rat ;
Te dngong ngin ap ia la ka kpong;
Tyngkong ka Hok kan ieng rasong."

———

BYNTA—III

Ka Kñia ka Khriam pyndep ban wad ia ka Hukum,
Na Blei Trai Kynrad shwa ban sdang ka wait u sum ;
Shwa pylleng ha Diengshat pynliem syiar pat hadien,
Tang bha d'u blang, masi pynliem ban nangpynbtin ,
Shi lynter ka Kñia Wad Hukum ka bha suda,
Ym don jingthut jingwoh ei ei mynta da thma ;
Tang bha ka Ktien na Blei Trai Kynrad Nonghukum,
Kylleng ka Ri kyrwoh ki phah ki Rang ban lum ,
Namar jingthombor nongwei kumba long mynta,
Ym long shuh da kumwei pat sa tang da ka thma ,
Ban da la Ri baieit u Longshwa u Manshwa,
Sa tang da thma Lawei ka Ri ban rai mynta.

Ha Dorbar jong ki Rangialeh,
Ban thom ka Pap ka ding ka meh ;
"Ryntih ngin ieng da ka jingshlur,
Ngin ym kynran shaphrang ngin tur ;
Ki 'Rangkhlawait ba kynsai tam,
Sngew dei ban don d'u Nongialam ;
"Pakoh tymmen" baroh ki ong,
"Ia burom Blei b'la kup b'la phong ;
Mynjur kubur jong phi batam,
Kyrkhu kyrdoh i'u Nongialam ;
Kumne Riti Dustur la thaw,
Pateng Longdien ban sah kynmaw.

La jied ia u Kamun Kaniang,
Kum Nongialam ba khraw jutang ;
Ka phur ka siang ba long ka Niam,
Kyrkhu kyrdoh ban bha ka kam ;
Pakoh pyndep ka suit ka shor,
Ban sdang Rukom Dustur mardor ;
Laisien lai wat ki risa jam,
Ban neh Riti Thung Nongialam;
Mynsiem ka shlei tang da Jingkmen,
Suiñbneng ka phong dak Jingkyrmen ;
Riti Dustur babha ki thrang,
B'la tei skhem triang halor Mawsiang.

Kamun Kaniang u don ka sap,
U tbit ban shna ryntieh ryngkab ;
Naduh dang rit u la pynmlien,
Ha man ki liang um ju sah dien;
Ha ka bat stieb ne ka wiat khnam,
Ha Rongbiria u rah ka Nam;
Shaphang jong u ka nam ka par,
Ha la ka thaiñ ne wat shabar;
Da ktien thylliej ba don akor,
Jinglongbabha u da ñiewkor;
U long u Rang dapmaiñ dapmoh,
B'la ieit b'la burom da baroh,

Kamun Kaniang de joit u ieng,
I'u Kpieng kamram u kloi ban deng;
Wat la u tip kamram ka khia,
Ha sngap b'u kren b'u tai ki nia;
"Naduh dohnud nga pdiang sngewbha,
Da kaba smai nga pynshisha;
Ym don u briew ba lah ban jop,
Tang da lade ha jingiakop;
Hapoh ka Stieh Jingiatylli,
Nga da khot ieit namar ka Ri;
U Blei bad ngi Un don ryngkat",
U nguh u dem u shong artat.

———

Kamun Kaniang ha la kamram,
Mynta shaphrang u prat u jam,
Ia la tyrpeng um pat sngew khlaiñ,
Tang Rangialeh na la ka thaiñ;
Kumta kyrwoh u phah bran bran,
Kylleng ka Ri la jngai ne jan;
U da kyrpad ba kin khreh kloi,
Hapoh ka ïa basan ban poi,
Ban dang pyntud ia ka ym long,
Namar ka Ri ka Snam la jong,
Marwei marwei u shu lynga,
Namar ha tmier kane ka thma.

———

Tang mar ia ioh ia ka kyrwoh,
Khlem artatien baroh ki snoh ;
H'u KSAI JINGIATYLLI kawei,
Jingsniew ban rat ki sngew ka dei ;
Na War, na Jaintia ki la kloi,
Hadien pat wan ba na thaiñ Bhoi ;
Na Khatsawphra bad na Nongkrem,
Ki la dep sher dara bad sem ;
Kumta shaid shaid ka khreh ka khrum,
Pynbiang ki khnam ka stieh u sum ;
Shipai u swar ruh la pura,
Baroh la biang ha shwa ka thma.

———

Kamun Kaniang mynta u lum,
Baroh ki Rang ka stieh u sum ;
'Rang-thong, 'Rang-ja-dong b'la ai nam,
Lai sien lai wat ki risa jam ;
Ryntih shitnum shi sur ki ieng,
Sha madan thma ban ia ai reng ;
Khlem smiej ki pha namar ka Ri,
Ban neh ka Hok ban bat Riti ,
Ka Ri baieit naduh Longshwa,
B'la ai ki blei baroh shirta ;
Namar ka Hok ki bat skhem triang,
Ryntih shisur ki ieng skhem jriang.

———

Kamun Kaniang lade ban len,
U kynrong joit kumne u kren—
"Rangbah Khlawait ba khatarbor,
Rangbah Rangsan bym pat shong kdor ;
Ko Rangialeh dap maiñ dap moh,
Ha Sur Jingieit ka Mon pynsnoh ;
Ia la jingkmen ha phi nga khlei,
La Sap la Buit to ngin theh sei ,
Namar ka Hok ngin ieng ban da,
Ryntih baroh ngin tur sha thma ;
Ngin da pynpaw ia la Jingshlur,
Khlem kyrtiang dien shaphrang ngin tui"

———

"Ko Paradoh Ko Parasnam,
To ngin sngewthuh jingkhia ka kam ;
Kumne haba ka Ri ha tmier,
To ngin sngewthuh ioh lap ba dier ;
Kylleng satlak iong ka pyrthei,
Kumne jingsniew ki dap ki shlei,
Blei Trai Kynrad wat pynbuhkhoh ;
Kynnoh kylliang ruh to keiñ noh ,
Tylli kawei shisur jingmut,
Hadien jingsniew kin shu lormut ;
'KHUBLEI'—da ba burom ia phi,
Khlemjer kyrteng Ko Para Ri."

———

"Ia u Nongwei ngi ñiew ki lok,
Adur lanot ! Pleng, la shah thok ;
Ngi don jinglong tynrai khia thew.
Kum briew baroh ngi dón jingsngew ;
Tip pap na jingpat ka Diengiei,
Sa sdang mane i'u ksuid i'u khrei.
Kaei pat keiñ ka Jingarsap ?
Kam dei ka khun ka ksiew ka Pap ?
Ka kup ki dur ki rong bapher,
Ia pukni jingpyrkhat pynher ;
Kham pher shisha na jait jingthaw,
Oh wow ! Bun kti ruh kum blei thaw."

Nongwei sianti taiar lupa,
Da laiphew skit ki jait tiarthma ;
Mynsiem ka shlei da jingkyrmen,
Jinglong kynrad b'la pun la slem ;
Mardor ki sdang da ka umsnam,
B'la thrang pyniar u pud u sam ;
"Sa rat kine ki bieij jakle,
Sa shibit por kin sa mane ;
Tang katno sngi ngin ia khmih kai,
Ngin sloit ki khlieh ha 'liewkharai ;
Kynthei khynnah, khyllung tymmen,
Kum ia khun syiar ngin rong khlem kren".

Nongwei u sngew ka bha suda,
Trai Ri u i ka sang ka ma;
Arliang mamla ki sdang ka thma,
Ban pyneh la ki jong ki nia ;
Ha jingialeh ba i shyrkhei,
Ki thom naphang bormet ki sei ;
Baroh arliang ki khreh ki khrum,
Ryntieh bad khnam, ki wait bad sum ;
Sharum shaneng katba kynduh,
Ki pom da wait, d'u khnam ki suh ;
Kumne ka jia ka saw ka sian,
Jingma ki ap na jong na tbian.

———

Ha jingialeh ba hynñiew tlang,
Kamun Kaniang u prat u tang ;
Baroh u don khyndai kynhun,
B la smai ha khmat Doibar pyllun ,
Hynñiew hajar ar baroh lang,
Khyndai ki Nongialam u tang ;
Ka shi kyntien ka long umksiar,
Kat kum ka Juban lak Dorbar;
"Palat hukum Hei Ho long sang".
Ki da phawar kynteit kylliang,
Lai sien lai wat phawar ki ban,
Mar kumta hi ki mih de bran.

———

Jingthmu kawei shisur jingmut,
Baroh Khyndai kin tur ia kut;
Ki ap ha la ki lad ki ktem,
Ki da duriap ban ioh pyndem ;
I'u Nongwei b'la taiar lupa,
Da laiphew skit ki jait tiar thma ;
Kamun Kaniang hukum ka mih,
Sha Khyndai Nongialam kieng stieh ;
Ym bit pynkheiñ hukum jong u,
Namar ki long ba la kyrkhu ;
Ka ba phylla katba hukum,
Khlem lehnohei ka wait u sum.

———

Kat shaba tur Nongwei u mad,
Da jingsuhsat ha man ki lad ;
Namar Trai Ri b'la ap phira,
Kat kaba tur ka phai kylla ;
Kat nang kynran Trai Ri ki tur,
Ki da pynpaw ruh la jingshlur ;
Ryngkat mynsiem ieit Ri ki phong,
Namar ka Ri kan ieng ka kpong ;
Ia kabu ksiar ki da ap kmang,
Ban ioh pyndam ka pap ka sang ;
La buit la sap ki kun hi sia,
Namar ka thong ; Ban jop ka Thma.

———

Ha Thma shyrkhei baneh slem jlang,
Ka don ka rem ka jop kylliang ;
Kham bun ka teng la jop Trai Ri,
Syndon kim lah pyndem ia ki ;
Na jingia'eh ba paw ki sap,
Dei tang shaphang Matngam Mawrap ;
Ki jingialeh ba thaiñ suhsat,
Baneh hynñiew phew hynñiew hat ;
Kynhun Trai Ri kaba Hynñiew,
Naphang ka thom khlem jingsuidñiew ;
Naduh Rangkshu najan Nonglang,
I'u Nongwei beh bad ing ki thang.

———

Arsut arsut Nongwei ki phet,
Kim man ioh lad ban kiew artet :
Mynmiet ki krad sha Phod Narei,
Ha jingphetiap tyrtho ki sei ,
Umsaw ka Phod Narei khlem shah,
Ia ki ban kam sha shilliang wah ;
H'u ksai snoh lang shilliang ban lait,
Te thui u dkut shapoh trai kshaid ;
Lyngngeit khongpong hangthie ha thwei,
Dei ruh hangta ba jah pyrthei ;
Shu kem rngiew briew ka pyrthei jar,
Namar Tyrut Ur Nongsaiñ Nar.

———

Kane ka kshaid ha Phod Narei,
Na shnong Sarin shaphang shatei;
Na Mawpud bad na Nongkynbah,
Kyndiang iohi khlem don jingkah;
'Tyrut' ! ha um wat ai kan neh,
Namar kamram 'Da Ri' b'la leh;
Ia ka kumta la jer kyrteng,
"URNAR" yn tip teng la pateng;
Kam duna ha jingitynnat,
La ha Mariang Dymmiew ka shad;
Shisha wat la phi peit na jngai,
Khlem pep ia ka burom phin ai;

Baroh ki kshaid ha Ri Khasi,
Ki rah pynsngew sarong ia ngi;
Shaphang jong ki ngi rwai ngi siaw,
Ia la jingsngew ban ioh pynpaw;
Ki Khanatang bad Puriskam,
Shaphang jong ki, ki dang kren jam;
Nalor jingitynnat jong ki,
Ki da long kordor ruh ha ngi;
Ka Kshaid "URNAR" kum kiwei pat,
Kum ma ki hi ka itynnat;
Ryngkat ka Khanatang b'la snoh,
Burom kumjuh ka dei ban ioh.

Nalor kitei b'la 'thuh b'la jer,
Namar ka Ri 'tisbun ka kner;
Da jingsngewrit jingeh ka mad,
La ba Dymmiew marwei ka shad;
La bun byllien ia ka kim bna,
Ka im sngi dngong la Ri'ban da;
Kumne ka pher na kiwei pat,
Namar jingsniew dyngkhong ka rat;
Kumta lem bad 'UMSOH-UMSAW',
'URNAR' junom yn iai kynmaw;
Kylleng kan par ka Nam jong ka,
Ryngkat Khanatang ai nuksa.

BYNTA—IV

Ryntih buk te ki ieng da Sur ka Jingtehsong,
Ban neh Riti Dustur bad Hok kan ieng rasong ;
Da ki jinglynga bad pisa mynsiem ki phong,
Ba tieng bad ayier ba ioh long mraw ha Ri la jong ;
Rukom jong u Barim Bajah la sdang ban sei,
Toi sepei ba Jing'ong Mynta kum khiew ranei ;
Sdang sa ka khan ka bishar ia ka daw ban wad,
Byllai kiwei ruh kiba shu duwai phirat ;
Ban ioh pat ban sei madan la ki sap ki buit,
Na Kitab Ksiar ka por shlei um hyndai b'u nguid ;
Kjat sngi ba shat phyrnai hadien jingdum ba iong,
Jingsuk Bneng Trai Kynrad Hynñiew Trep ai un phong.

Ki ar mamla hapdeng Saitsnat,
Lynti jingim thymmai ban krad ;
Nongwei u kren u tai kumne-
"Ko Lok I'u Blei to ngin mane,
Balei mo ngin shu ialehthma?
Haba ngi long kum shipara,
U Blei ia ngi Un sngewsih keiñ;
Lada ia kane ngi ñiew beiñ ;
Ko Lok na phi Jingmut to ai,
Khnang ba jingim kan man kyrhai ;
Mynta ngi tyrwa ban ia suk,
Ka im kyrpang 'Hala-Muluk ".

Tang mar ia kut ki nia Nongwei,
Kamun Kaniang la nia u sei ;
Ym shuh kum Nongialam Khlawait,
Da nia ban khmih ka let ka lait ;
Kum u Simpah Simsong u sei,
Khlem jingduna ha sla pyrthei ;
U long Nongsaid ba khraw jutang,
Namar ia u la pynkyntang,
Da nia ka Hok ka Sot u ioh,
Baroh ia u ki ang lyngngoh ;
D'u 'liej khlem shyieng u sdang pyntngen,
U ieng de joit : Kumne u kren—

"Ngi ruh da Thma ngim sngewtynnat,
Ba sngewsih kein U Trai Kynrad ;
Ngim pdiang ia Jingtyrwa ia suk,
Kumba phi ong 'Hala-Muluk' ,
Jaka puta te ngi kren shai,
Wat khmih lynti ha phi ngin ai ;
Ki ing ki sem lada phi kwah,
Kam pher mynta mynta phi rah ,
Sha la ka ri ka shnong jong phi,
Namar kane ka Ri jong ngi ;
Mynta ngi ai la ka tyrwa,
Lada phim kwah shuh da ka 'THMA".

"To tip ngim thait ban wad ka Hok,
Arsien ngim kwah ban shu shah thok;
Da 'Buit Jingstad' ngin sdang tynjuh,
Ha Thong : Barem : Jaka un duh;
Da Burom Blei phi ruh mynjur,
Ka Pap kan ran ka Hok kan shlur;
Ka 'Tynjuh Bor' da Buit to pdiang,
Phi tang pynslem kan ding ka klang;
Tyrut ka smer shisha ngim kwah,
Ban duh ka Hok, 'mat iong ngin ktah;
Ngi khot kyrpad ia Burom Blei,
Ki soh ka Hok madan theh sei".

Arliang mamla ki pynshongnia,
Tynjuh da Buit, ym shuh da Thma;
Kat ubaioh kynjoh ka Thong,
Kyrdan Kynrad un ioh ban long;
Ki Buit Jingstad u sdang ban sei,
Ia Hok Long Trai na sha ki blei;
Baroh arliang ki sngew don hok,
Mano ba tip uei u Thok?
Da Jingtynjuh Bor ba khatduh,
Barem mynta un phet jynduh,
Batieng ioh ding kan sa klang biang,
Da Jingtynjuh mardor ki sdang.

Jingiathong Ba nyngkong ka dei,
Ban pun Jingkieng ha Phod Narei ;
Na kynih syiar sha kynih syiar,
Dei ban pyndep ia Jingkieng Ksiar ;
Nongwei nangta ki sdang pynieng,
Sangsot kim dep wat tang shiteng;
Pali Trai Ri ynda ka poi,
Shaid shaid ki trei ban pyndep kloi;
Jingkieng ki pun tang d'u Diengsai,
Tang dep ki kyllan d'u Shynrai,
Ha sngi ba bud tang kynjat shai,
Ka Jingkieng Ksiar kynsheng ka tai.

———

Tyngkrein ynda ieng Jingkieng Ksiar,
Ka liang Nongwei ka kynjah jar;
Wat la katta kyrmen kim duh,
Namar sa ar kin ia tynjuh;
Mynjur ba Trai Ri ki la jop,
Mynta ka Kynti Jingiakob;
Trai Ri tang da jingkmen suda,
Ki shad mastieh bad ka risa;
Burom ki ai Kamun Kaniang,
Da jingsngewrit ia ki u pdiang;
Kumjuh burom kylliang u ai,
Bad la ki Jingkyrmen kyrhai.

———

Ha kane Kynti Jingiakob,
Bun jingpyrkhat ba la synrop;
Bun ha lade kin sa kylli,
Namar jingartatien ha ki;
Haduh katno Nongwei ki bieij?
Ia jingpyrkhat ba la pynsmiej!
Ki jingpyrkhat ki bha suda,
Lada ki snoh ha Jingshisha;
Bun ki pynleit la ki jingmut,
Da jingbymngeit ki da pynkut;
Kumta ki ngam sha jingpyrkhat,
Ha Shangkawiah Bakla ioh ngat:

———

Ka Ba ar pat da ki Jymbam,
Pynnguid Umbiah, pynkhih Tyngam ;
Nongwei ha kynti ba mynta,
Ban jop ki khmih lynti lupa ;
Da laiphewskit Jingbam phylla,
Kum Jalabi bad Roskula.
Haba u bam u nguid ia ki,
Khlem don jingpher ia u Trai Ri.
Nangta Trai Ri u sei na song,
Da jingbam ? Em, d'u Sohmyndong.
U tang sdang bam bad ka pyrjah,
Nongwei baphi, Umbiah nguid sah.

———

Ka Lai Kynti, Ka Lai Kylla,
Ba sngew shyrkhei ba sngew kynsha ;
Trai Ri u THMU laisien lai wat ;
Ka Thongtynjuh kan kut artat.
Jakhlia la jong ba kip ia bam,
Jngantiaw ban ia ka Stieh u Khnam ;
Hynrei Trai Ri da buit jingstad,
U tip Nongwei nangne un krad
Nongwei harieh pyhmlien lupa,
Jingstad u wad Buit Bam Jakhlia,
Trai Ri u suk mynsiem kynjai,
Lashai u sei d'i 'Tungrymbai.

Na Khanatang Sier Lapalang,
Ha Iew Luri Lura b'la tang,
U Khun Khasi na ba la jia,
Ki buit na ki u ring nuksa.
'Tungtoh u ksew ka dang kren briew,
Ka dor ka Pap kylliang ka siew ;
Khyndai Umdih Khyndai Umtong,
Jingiatylli kin iai tehsong.
Hok Khun Khasi ba dang sotti,
Kan dang iai sah iai doh ia ki.
Ki Umpohliew Jingstad nangsei,
Katba dangsah ha sla pyyrthei.

Nongwei u kob pat sa shiwat,
Nalor laisien b'u dem 'ñiuhmat,
Namai Ijot ban khyllie pat,
Ba ka mynsiem ka sat palat.
Nongwei, RATBAH, b'la khreh lupa,
Ba ksah hi mlon ba khlaiñ pura,
U Ksiang ba pnah, te biang ki phah,
Ban ia pyni Jinglong Rangbah
Tang ioh khubor shaiong u paid,
Mano ban mih ka nia ki said?
Kynsan u mih, U Rangkynsai,
"To ieh ha nga, ngan thir ki ksai"

Tang mar ia poi ka ia ba biang,
Ki Ar ki Rang ki khreh de jriang,
Ryngkat u paid ba ker tawiar,
Ban ia pynshit narud na kiar,
Nongwei ha shwa ban mih u Rang,
La ki atiar ha kti ruh triang,
Nongwei d'u dieng shipruh u rah,
Shu slieng, sopti ban phon ym shah;
U Rang ba sting u shu rynsied,
Shi dieng khlem dei man ba u tied,
La lut ki buit Nongwei u sei,
Hynrei baroh long lehnohei

U Rangdajied ba tylli mlon,
L'u duna bor, ka buit u don ;
Ynda pali jong u la dei,
La buit b'la wiat u sdang ban sei ;
Atiar jong u tang d'u kynbat,
Nongwei u shah hab'u sympat ,
U peit sammut um man i dap,
Bapli um tip ia bor 'Tein-Thap' ;
Na met Nongwei u kawut 'Slait',
Ani ! b'u kyang, la shkor bat 'Trait',
"Ni-wow, Ni-wow, Blei Trai Kynrad",
Wow ba u ud ruma u krad.

———

Saw Sien Saw Wat la ki shah rem,
La katta ruh kim man pyndem ,
Ha Sien Basan ki kwah 'nam tam,
Da bor met biang ki sdang ban lam ,
Da 'Bok Shadem' kat u ba jop,
Kynti khatduh ka Jingiakob ,
Arliang Mamla Khlawait kin sei,
Namar ka Juban lak b'la khlei ,
Mynta ruh Trai Ri sha kutlad,
Da kum wei pat kim nang pyrkhat ,
Lumpung ia kob nangta u mih,
Da kut jingmut ruh khlem da khih.

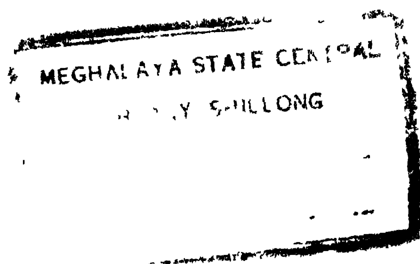
———

Haba ka sngi ia kob la poi,
Nongwei sarong ki mih pynkloi ;
Shaium shaneng ki da iaid meng,
Ki kilan met pynkhih tyrpeng ,
Ki loit sopti kum Nonglympat,
Ei ei ha kii ym shah ban bat ·
Ka met jong ki da ksah suda,
'Nam jop imat ki la thikna,
Ka Jingiakob haba la sdang,
Tang shi kura la phar lyngkrang ,
Ha ka kynti, 'Kura Shadem',
Trai Ri baroh ki rem shi rem

———

Risa 'Namjop sha liang Nongwei,
La kum ban klun shisnieh pyithei ;
Trai Ri ñiuhmat ki sdang pyndem,
Khlem khylie shuh na ka Daw iem ,
Kynsan kynsan na liang Trai Ri,
Mih bluit uwei napdeng jong ki ,
Risa ka jah, ki ieng lyngngoh,
Ki pyrta pat - "Ale Raikhoh",
U Rangraikhoh na liang Trai Ri,
Um man patiaw ktien beiñ jong ki,
Namar ka Ri, "Nga dei ban mih,
Da bor jabieng 'Namjop ngan knieh".

———

U Rang Trai Ri da jingsngewkhia,
Ia la ka buit u kun hi sia ,
U iai ap kmang kabu b'un ioh,
I'u paid Nongwei ban pynlyngngoh ;
Nongwei ba tang mynsiem kobpia,
Khlem jingphohsniew kaei kan jia ;
Trai Ri b un sdang nyngkong, ki ong
Da jingñiewbein suda ki phong ,
Hynrei Trai Ri ba don akor,
Ki kyan hi tiaw khlem da kren khor ,
Nongwei pynbor ban leh kumta,
"Ia Hok!" - ki ong - ' Pyni mynta ".

———

Trai Ri shi buit tang kum ka miaw,
U dap da Jingkyrmen bakhraw ;
Un sei mynta ia buit b'la song,
Ban pynkut syndon ia ka Thong ,
Um mareh stet kum kiwei pat,
Suki u jaid kham kti artat,
Nongwei b'la pynat shadem bha,
Da leh lyngngoh bad leh phylla ,
Da 'ti kmie ngak, u kura 'Prak',
Na shylliipnud shu riew hi 'Hak'
Ratbah Nongwei u pat de 'Pding'
Lama Trai Ri sha jrong ki kieng.

———

"Hui Kiw, Hui Kiw" risa u paid,
Trai Ri ki shad kynhoi ia iaid ;
Nongwei shikyntien kim kren shuh,
Tang shu kyllon ki sdang khynñiuh ;
La slem hi jlang hangta u thiah,
Shajan ki tur ia u ban rah,
B'u shitom jur ki nang pyrkhat,
Hamar ba rah u iap artat,
U Lyoh Jingdum, Nongwei u tap,
Mynsiem ka ing, shadem ki thap ,
Namar ki tip b'la rem jynduh,
Da kumwei pat kim nang kren shuh.

————

Trai Ri nangta ki sdang khot biang,
Ki Rang-ia-bok ban ia kawang ,
'Raikhoh' b'la sin, u kut jingmut,
Kat uba mih yn pynliem lut,
Namar Burom ka Ri u mih,
Ban pynduh khoit ïa jingbyrsieh ,
Nongwei u twad la ka lyngkdong,
Bainong b'u ioh na jingsarong ,
U tieng sngewrem naba la jia,
Kim shlan shuh te ban dang kobpia ;
La ma syrngiew na b'u kyllon,
Ha kti Trai Ri b'u liem syndon.

————

Ki Thma ia kob mynta la kut,
'Sai Jingiakren ruh thui u dkut ;
Ka Hok ka paw khatduh khatwai,
Nongrhah ki ngat ha 'liewkharai ,
Sngewrem mynsiem ka nang kham jur,
Ban ia kaba ha kshaid ki ui,
Ka 'Rem da Buit ym lah ban siew,
Namar ka ktah ia ka longbriew ,
Nongwei U rem ha khmat Trai Ri,
Ia la ka khmat kim nud khyllie,
Kumne da Khnam Imlang Sahlang,
Ki phet sngewrem, ki jah de jlang

BYNTA—V

Umpohliew Jingstad ngin pyrshang ban iai kynjoh,
Jingsniew syndon ngin ieh ia Hok pat ngin iai snoh ;
Namar ka Hok bad Buit Jingstad ki long ka Bor,
Lada ngi nangñiewkor bad siewspah ia ka Por ,
Hooid ki jingsniew la ki phet ruh kin dang iai wan,
Kumta bat skhem ia Hok ba Pap kan nang kynran ;
Da kynmaw dngong ba Jingim kum Jylli pyllun,
Na sdang sha kut, na kut sha sdang ka iai tyllun ;
Kum um Duriaw, u s'ap ne lyoh ki Saw Aiom,
Kum ai Aiñ ka Mariang b'la buh ryntih junom ;
Bor Blei na sha lyndet Jingshisha b'la tehsong,
Ba Jingthaw kiba pher, kyipang kin ioh ban shong.

———

Ia Khanatang tang katne ngan iathuh,
Ia khan bishar ha phi ngan bret ngan buh;
Shaphang 'Umsoh-Umsaw' kumba la jia.
Saphret saphrong, ki jnit ba la sakma,
La milai lang ban song katba dang ioh,
Na ki sañium na synrangmaw katba ka snoh ;
Ki dak shynna, ki 'it bad 'liewkharai,
B'la tih ha Por Saiñ Nar ki dang paw shai ,
Kham shai ha Sur kynud ka Duitara,
Ha i tnum traw sur pring ki por synia.

———

Ki Khanatang kiba da long bad jia,
Ki paw shynna, tyngkreiñ bad ki nuksa ;
Jingjia phylla ba long kum Symboh Ksiar ;
Ynda ia ki la buh ha Thoh ha Tar ;
Jingjia baroh kumne yn lah ban sdien,
Kamram kan pyndep namar ki Longdien ,
Nuksa ba kordor jong kata ka por,
Ba pateng bynriew kan nang ban ñiewkor ,
Te, ia kine ar, ban siewspah la nang,
Jaitbynriew kan roi kan nang kiew shaphrang.

———

Shisha ha pyrthei ngin mad tang jingeh,
Ngim dei pat ban beh tang ka spah bymneh ,
Lada byllai khlem spah ki lah ban im,
Baroh na ki nuksa ngi dei ban shim ,
U briew um lah ban im tang da u kpu,
Hynrei U Blei u don la ka Jingthmu ;
Hato kumno ngi im mynta Ka Juk?
Ngi lah ban im khlem jingshisha khlem suk ?
Namar ka Ri ka Hok tylli ngin da,
Nangne mynta ngin bud ia ki nuksa,

———